

ION IONESCU DE LA BRAD – ETNOGRAF

Emilia Pavel-Iași

Opera lui Ion Ionescu de la Brad, se evidențiază prin monografiile agricole care sunt unicate. Cu toate că nu a scris studii speciale de etnografie, în operele sale se întâlnesc preocupări din acest domeniu. Spre exemplificare ne vom referi la „Agricultura română din județul Mehedinți”, publicată în anul 1868. În această lucrare sunt prezentate aspecte etnografice structurate pe teme cum sunt: așezări de sate, construcții de locuințe, ocupații tradiționale, agricultura, viticultura, pomicultura, păstorit, vânat, pescuit, albinărit. În același context menționează cultura duzilor și creșterea viermilor de mătase.

Nelipsite sunt instalațiile tehnice populare, cum sunt morile de apă sau teascuri de lemn pentru stors ceara folosite de apicultori. Cele folosite de viticultori la vinificarea strugurilor, altele utilizate la extragerea uleiului din semințe de floarea soarelui.

Partea a treia a lucrării este dedicată meșteșugurilor și industriilor țărănești, care nu erau puține în județul Mehedinți.

Industria țesăturilor ocupa atunci un loc prioritar, în această zonă. Scoarțele și chilimurile erau răspândite în zonă. Boiangii se ocupau cu vopsitul lânii. Pânzeturile din cânepă, in, bumbac ca și dimia erau materiale folosite la confecționarea îmbrăcăminteii sătenilor, portul popular fiind un important capitol al lucrării la care ne referim. Sunt amintiți abagii, cojocarii, cojocarii subțiri, cizmarii, tabacii și alte meșteșuguri cum sunt rogojinarii, cărămidarii, olarii, lemnarii, fierarii, tufecii și argintarii.

Cercetările etnografice actuale în Podișul Mehedinți, ca și studiile de specialitate din această zonă¹, folosesc datele de mai sus, ca singură sursă de informare, pentru a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Materialele etnografice sunt importante documente ale continuității noastre etnice ce se pot urmări începând din îndepărtatele culturi neolitice și traco-getice.

Prin aceste valoroase contribuții, Ion Ionescu de la Brad poate fi considerat un precursor al dezvoltării științei etnografice românești, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Materialul etnografic din lucrarea „Agricultura română în județul Mehedinți”, interesant, bogat și variat, ne obligă la o riguroasă selecție. În continuare ne vom referi la câteva sate din Plaiul Cloșani, Podișul Mehedinți: Izverna, Cloșani, Baia de Aramă, Bratilova, Obârșia și Glogona.

Autorul menționa că Izverna este o comună mare locuită de moșneni, care se ocupă cu agricultura și păstoritul. În legătură cu agricultura el descrie practicile

¹ Emilia Pavel, *Portul Popular din Izverna - Mehedinți*, în vol. *Mehedinți, istorie și cultură*, 1979, p. 361-389.

folosite în acea perioadă pentru îngrășarea pământului. Vitele le duceau la iernat pe ogorul acoperit de zăpadă dându-le acolo nutrețul.

Ca să îngrășe toată suprafața, vitele se mutau din loc în loc. Odată cu topirea zăpezii, mustul de gunoi intra în pământ. Vara următoare, vitele se țin tot pe acel loc și numai după un an se seamănă pământul îngrășat. În luna mai oamenii seamănă porumbul. Semănatul se face pe pământ nearat. Semănatul „pe chele”, cum s-a numit această tehnică de lucru în zona Iași².

După ce sămânța a fost aruncată, se îngroapă cu sapa în pământ, iar după ce răsare, urmează prașitul. Autorul susține că în Mehedinți, puține pământuri se ară înainte de a se însămânța. Dacă anul era bun, la un pogon rezultau 300 oca de grâu sau porumb, cca. 756 kg/ha.

În afară de grâu sau porumb se cultiva orzul și meiul în zona de câmpie, spre munte cultivându-se cartofii. Tutunul se cultiva în comuna Șișești.

Plantațiile de viță de vie din județul Mehedinți ocupă cca. 13403 pogoane conform statisticilor. Din această suprafață „10425 pogoane sunt ale clăcașilor sau cultivatorilor mici. Vinul din Oprîșior și Oriviția se vinde cu 9-12 lei vadra ca și cel adus de la Drăgășani”.

Un alt venit important îl aduc prunii, care cresc mai mult în zona de munte și care constituiau un important venit pentru locuitorii din acea regiune.

În zona de munte păstoria era ocupația principală „Fiecare om are câte un cal și 2-3 capete de vită. În afară de bovine, cabaline, ovine, mai cresc porci și păsări”

Autorul constată cu tristețe că pădurile se taie, se distrug, cu o lipsă de prevedere, din cele mai dăunătoare. Ele s-au tăiat și s-au ars pentru a lărgi terenul agricol.

Cultura duzilor era dezvoltată pentru creșterea viermilor de mătase. Borangicul se folosea la țesut maramă sau ștergare de împodobit.

Vânătorul era de asemenea o ocupație importantă „Pescuitul – scria Ion Ionescu de la Brad – în Dunăre este practicat pe scară mare, uneltele folosite fiind cârlige, vârșe, oriile, cristacii, plasele”

Albinăritul constituia o importantă sursă de venituri. În anii 1859-1860 în județul Mehedinți, exista un număr considerabil de stupi, denumiți uleie. Acestea se confecționau din trunchi de copac scobit la mijloc, înfundate la partea superioară cu o vrană (urdiunișul) în partea inferioară. O prisacă, se spune, cuprindea până la 80 de stupi, deoarece prisăcile numeroase nu erau prielnice albinelor.

Locuitorii din satul Cloșani și cei din munți se ocupau cu păstoria. „Cele mai preferate animale sunt caprele, care se hrănesc ușor și se vând bine. Ele se hrănesc cu frunze de fagi. Fânul nu se dă la capre. O capră când este iarba de păscut, dă până la 12 oca de lapte pe zi”.

În Cloșani a trăit Tudor Vladimirescu când era vătaf de plai, adică subprefect. Casa în care a locuit este pe malul Motrului, iar lângă casă este o moară de apă. Casele și moara au rămas ale comunei. Locuitorii de pe aceste meleaguri păstrează cu venerație memoria lui Tudor Vladimirescu, acest mare erou și martir al neamului românesc.

² Emilia Pavel, *Studii de etnologie românească*, Editura Junimea, Iași, 1990, p. 15.

Baia de aramă „este proprietatea principelui George Bibescu, afară de vatra târgului, Dealu Cornetu și Schitu până în apa Burba”. Pe aceste locuri sunt mori de apă mici, folosite pentru măcinat porumbul. Meseriașii din târg se ocupă cu „boitul lânilor”, jocarii erau cei mai numeroși meseriași.

Bratilova este o cătună formată din păstori români care s-au așezat aici cumpărând pământ. Păstorii țin oile vara în munți și iarna în câmpie unde rămân până tund oile.

Obârșia este o localitate locuită de răzeși, care trăiesc greu. Ei sunt meșteșugari și indrilar. În loc să transporte sare, fac șindrila din lemn de brad. Un om poată să facă până la 400 de șindrile.

Șindrila se scoate din munți, încărcându-se câte 200 de bucăți pe un cal. Șindrila se face numai vara, deoarece lemnul înghețat nu poate fi prelucrat. Autorul subliniază că un om care muncește la șindrila nu poate scoate mai mult de 20000 de bucăți, adică el nu poate agonisi cu munca lui și a unui cal nici 30 de galbeni pe an.

Glogova este un sat de olari. Procesul tehnologic prezentat de autor în legătură cu făcutul oalelor este același, ca și în prezent, un pământ alb din care se fac oale și altul roșu din care se fac străchini, ulcioare și alte vase. Vasele se lucrează la roată și se pun la uscat la umbră, timp de o lună, după care se ard în cuptor de cărămidă, vasele „zmulțuite”, după care se scot din cuptor, se stropesc cu o „udeală” albă, făcută din pământ alb argilos ce se află în Glogova. Urmează apoi arsul vaselor în cuptor a doua oară.

Autorul subliniază efortul mare al acestor meșteșuguri, comparativ cu venitul minim ce-l obțin după vânzarea oalelor.

În legătură cu așezările de sate autorul descrie și construcția de locuințe. Casele se făceau din bârne, cel mai întrebuițat lemn fiind gorunul.

La o casă de lemn se foloseau până la 70 copaci, din care se realizau tălpi, bârne, grinzi și căpriori.

Casa se construia la munte și se vindea pe loc, cumpărătorul transportând-o în satul unde urma să fie amplasată construcția. Acoperișul casei se confecționa din draniță, scânduri, dar mai mult din stuf și paie.

Casele au grădini cu legume și flori, ca și livezi cu pomi roditori. Așadar după descrierea lui Ion Ionescu de la Brad, rezultă că localnicii locuiau în bordeie și în case de lemn sau cărămidă. Statistica arată că, în județul Mehedinți în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, cele mai multe dintre case erau cu un cat. Există însă și un număr de case cu două caturi și un număr însemnat de bordeie în pământ. În general bordeiele aveau două încăperi, o cameră numită odaie și un antreu ce servea drept bucătărie.

Portul popular este cercetat de autor cu multă rigurozitate științifică. Ion Ionescu de la Brad aprecia că marea mulțime a poporului român din Podișul Mehedinți se îmbracă cu o pânză de cânepă, de in, de bumbac și de lână denumită dimie. Straiele ce se confecționează din acest material de către abagii sunt tuslugii, nădragii, mintene scurte până la brâu, epingele (mantale) și șube albe. Aceste piese de port există până astăzi în portul popular din Mehedinți, confecționate din același material.

Între alte piese de port menționate de autor sunt brâele, zăvelcile și fustele. Fustele actuale se numesc „creț”³ Fusta se poartă de către femei iarna și vara la lucru și la sărbători. Fusta ca piesă de port există în toate zonele extracarpatice, oltenești, muntenești și moldovenești. Fusta purtată de femei este de veche tradiție la autohtoni. Maria Comșa menționează că „pe un fragment de cupă getică din Popești – Novaci, Giurgiu, apar scene de dans ritual, de adorație a soarelui, fete sau femei, care purtau o fustă largă brăzdată de linii oblice sau verticale, reprezentând probabil fuste crețe țesute cu dungi diferite culori”⁴,

În legătură cu portul popular, sunt amintiți jococarii. În fiecare sat există câte un unul sau doi jococari. Cele mai multe cojoace sunt albe. Căciula era confecționată din două pielicele de miel, una bună la față și alta mai proastă la căptușeală.

Opinca din piele de vită era încălțăminte purtată de bărbați și femei. La sărbători se foloseau pantofii și ciubote. În afară de pantofi și ciubote, cizmarii confecționau papuci cusuți cu ață de bumbac sau cânepă. Cusătura de la talpă era cu ață de bumbac fiindcă aceasta rezistă mai mult la udeală, iar mai sus se folosea ața de cânepă care rezistă la uscăciune. Cizmele sătenilor se confecționau numai cu o talpă și cu carâmbi lungi până la genunchi.

Despre chilimuri și scoarțe prezentăm detalii în legătură cu materialele din care se confecționau ca și funcția ce o au aceste țesături, în interiorul tradițional. Se foloseau pentru așternut pe paturi, pentru învelit și împodobit interioarele țărănești. Alături de scoarțe și chilimuri pe paturi se așterneau și rogojini. Chilimurile se deosebeau de scoarțe prin faptul că au două fețe, iar scoarțele numai una. Vopsitul lânii pentru chilim și scoarțe se făcea de către boiangii. Cele mai căutate culori erau cicicu (roșu deschis), albastru, cunaliu (Galben), verde, peraticu (portocaliu). Boiangiul cumpăra culorile din străinătate și în mică parte din țară. Se foloseau și culori extrase din plante cum este zărdiciofa, o rădăcină ce dă culoarea galbenă, sau roiba, care dă culoarea roșie.

În Cernețiu erau 8 boiangii și tot atâția în Severin și Baia de Aramă. Boiangii se găseau și în sate, mai mulți decât în târguri.

Rogojinarii se ocupau cu făcutul rogojinelor, cei mai mulți fiind din localitatea Șimianu. Dintr-un car de papură ies până la 60 de rogojini. Autorul prezintă procesul tehnologic al pregătirii rogojinilor cât și cheltuielile care se impun.

Între alți meșteșugari erau menționați și cărămidarii. Se arată că un om tăia într-o zi cu tiparul 300 de cărămizi mari și 400 de cărămizi mici. Cărămida se lucrează de la sfârșitul lui Cireșariu până la sfârșitul lui Cuptor.

Lemnarii fac șindrilă, doage, vase din lemn, rotarii roate, iar dulgherii case. Rudenii sunt țigani lingurari care se mută din loc în loc, fac linguri, coveți, fuse,

³ Emilia Pavel, *Portul popular din Izveina Mehedinți*, în *Studii de Etnologie românească*, Editura Princeps Edit, Iași, 2006, p. 349.

⁴ Maria Comșa, *Reprezentări de dansuri rituale getice*, sec. I, în Hr în *Thraco-Dacica*, T. VII, 1-2, Editura Academiei Române, București, 1987.

suveici. Celelalte lucruri de lemn se fac de către mai toți oamenii din sat. Obiectele cele mai importante se fac de oameni ce trăiesc în satele de pădure sau lângă păduri.

Fierarii locuiesc în târguri și sate. Ei confecționează unelte agricole, sape, fiare lungi și late care leagă carele. Ei potcoveau vitele. Cărbunii pe care îi foloseau fierarii sunt de prun, gorun și fag. Cei mai buni cărbuni sunt de prun, însă cei mai mulți se fac din gorun și fag.

Tufecii dreg punțile sătenilor. Ei sunt puțini. „În Cernețiu este unul și în Severin trei”, spune Ion Ionescu de la Brad.

Argintarii lucrează cercei, inele, verigi și toarte de ureche. Cerceii au forma unui soare cu 12 până la 15 raze. Perechea de cercei se vinde cu 7 până la 8 sfați. Inelele sunt din argint de trei dramuri și se vând cu 15 sfați.

Podoabele erau folosite de fete, neveste și femei în vârstă, la costumele naționale, însă ele se poartă zilnic, având importante funcții opotropace. Bărbații nu purtau cercei. Dacă un băiat s-a născut după un frate mort, i se pune un cercel în ureche de la naștere, urechea fiind găurită de moașă. „Cercelul se pune la băiat în ureche după cel mort, ca să nu mai mori”. Acest cercel se poartă toată viața nu ca o podoabă, ci ca un obiect cu funcție opotropaic.

Ion Ionescu de la Brad a făcut aprecieri favorabile referitoare la contribuția femeilor la munca în gospodărie și la viața de familie. Femeile sunt harnice, îngrijesc în casă, iubesc copiii, sunt credincioase bărbatului și foarte omenoase. Fiind împovărate de muncă, se zice că unele din ele nasc pe ogoare și aduc seara acasă copilul în brațe.

Ele împodobesc cu flori și mai ales cu busuioc icoana și grinda. Apreciem că obiceiul de a se împodobi cu flori și busuioc interiorul țărănesc, icoanele și grinda este practicat în satul tradițional, pe întreg teritoriul românesc.

Materialul prezentat în această lucrare, confirmă preocuparea ce-a avut-o Ion Ionescu de la Brad pentru cercetarea etnografică. Am considerat important să punem la dispoziția specialiștilor prețioase date prezentate de marele Ion Ionescu de la Brad în lucrarea „Agricultura română în județul Mehedinți”, ediția 1868.

ION IONESCU DE LA BRAD – ETNOGRAPHIC

SUMMARY

Ion Ionescu de la Brad, in his paper “Romanian Agriculture in Mehedinți District” 1868, presents important data concerning the ethnographical aspect of Romanian village, in the second half of the 19 th century.

These materials are only a source of informations for the specialists in this field. By his valuable contribution, Ion Ionescu de la Brad can be considered a precursor in the ethnographical science, in the second half of the 19 th century.